

Az iskola, a pedagógus tevékenységei

„Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.”

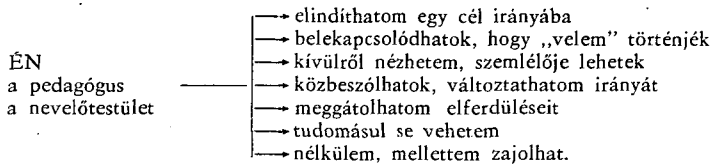
Vörösmarty Mihály

AZ IRODALOM és a pedagógia családfája közös. Nemcsak azért, mert sok kiváló írónk volt pedagógus. Azért is, mert az irodalom *a művészi ábrázolás* eszközeivel, a pedagógia pedig *a tudomány igazságainak* kutatásával és gyakorlati felhasználásával keresi az ember megismerésének és megváltoztatásának titkait. Nem véletlenül kerülnek pályalelektani tanulmányaim élére irodalmi részletek, amelyekhez legfeljebb annyit fűzhetnék hozzá, hogy Vörösmarty Mihály mellett hivatkozhatnék Váczi Mihály nagysodrású Nem elég c. költeményére is. Váczi is a tevékenységet kéri számon mindannyiunkon, mert nem elég akarni, de cselekedni kell! Utalhattam volna Darvas Józsefre is, aki az élet értelmét kereste a végső számadásban, amellyel mindannyiunknak szembe kell néznünk. Elkerülhetetlenül felelnünk kell a kérdésre: mennyit ért életünk, *mit csináltunk* benne?! A különböző életpályákat éppúgy, mint magukat az emberi életeteket is, legjobban azzal jellemezhetjük, ha meghatározuk: *társadalmi tevékenységük* tartalmát, körét, értékeit, hatékonyságát.

Ha az ember az összefoglaló nevelésméleti, didaktikai könyveket tanulmányozza, tömören, határozottan megfogalmazva azt olvashatja bennük, hogy az iskola tevékenysége *a nevelési, pedagógiai folyamat* megszervezése, irányítása, arra viszont már alig kap feleletet bennük, mit is értsünk ezen a nevelési folyamaton, milyen tényezőkből, elemekből szerveződik meg a gyakorlatban. Kissé az a nézet szuggerálódik általuk, hogy olyan valamit jelölünk vele, amely szándékunktól függetlenül is megindul, ha gyerekek közé tévedünk valahol. Nem véletlen azután, hogy általános hibává terebélyesedik *a valami* történik összetévesztése azzal, *aminek történnie kell vagy kellene* (Maugham szerint minél magasabb pozícióban van valaki, annál inkább keveri a kettőt! Igaz-e?), ha nemcsak általában járkalni kívánunk egy úton, hanem egy pontosan meghatározott *cél felé szeretnénk közeledni* rajta. Ez az összetévesztés nem elméleti spekuláció, gyakorlati valóság, amely egyszer úgy fogalmazódik meg, van-e szerepük az iskolának a gyermekek fajejüvé válásában (egy bostoni professzor írt erről), másszor úgy, vajon gyermekmegőrző vagy nevelési szintér-e a napközi otthon. Sajnos, a dilemmát rendszerint kinyilatkoztatások kívánják eldönteni, holott mindegyik esetben mindkettő *reális lehetőség* mindenütt, ahol nem merül fel a fogalmi tisztaság igénye, és nem veszik tudomásul, hogy a megvalósítás iránya egyértelmű feltételek teljesítésén múlik.

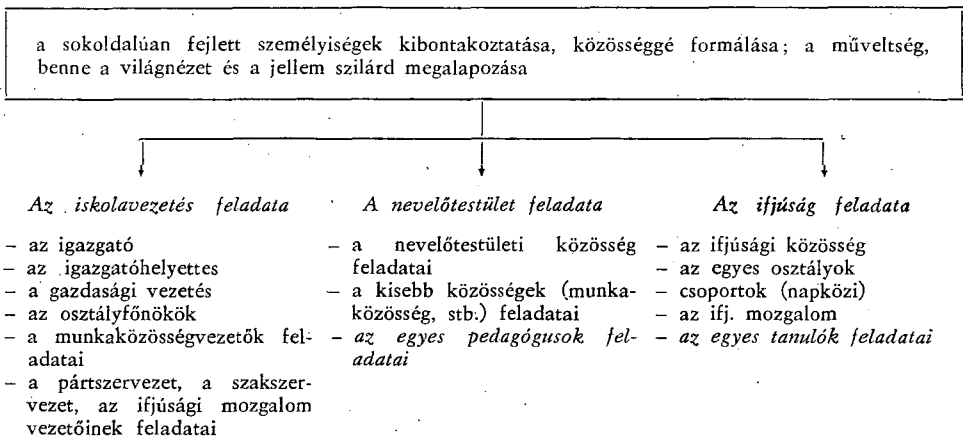
A már sokszor idézett Maugham szerint *az egyik legmerészebb vállalkozás* „mások életébe beleavatkozni” (A boldog ember). Ez a merész vállalkozás azonban az iskola, a pedagógus előtt, mint *társadalmi feladat* jelentkezik. Nyilvánvaló, hogy épp ezért ezerszeresen fontos, hogy ne általában beszéljünk csak róla, hanem a le-

hető legaprólékosabban, a gyakorlaton tartva a szemünket anélkül, hogy szűken prakticisták lennénk. A nevelés folyamata ugyanis *objektív társadalmi valóság*, létezik akaratom, közreműködésem nélkül is. Ha viszont pedagógus lettem, nem lehet közömbös, milyen viszony alakul ki közte és közöttem:

*Folyamat*on „bizonyos eredményre vezető változások egységes és folytonos, összefüggő sorát” (Ért. Szótár II. k. 867. l.) értjük. Legtágabb értelemben az egész életet: „A teljes élet harmonikus folyamat” (Móricz Zsigmond). Az iskolában tevékenységek, cselekvések és mozgások tervszerű, rendszerezett, célra irányuló kölcsönhatásait: a nevelés folyamatát. A folyamat azonban még így is absztrakció, a mindennapok gyakorlatában mint egymással összehangolt, szerves egységet alkotó *feladatok láncolata* jelenik meg. Ezt a láncolatot, belső összefüggéseit a legszemléletesebben a következőképpen ábrázolhatjuk:

AZ ISKOLA FELADATA

A nevelési folyamat első követelménye, hogy ezek a hivataltól kapott vagy önként vállalt feladatok *szilárdan egymásra épüljenek*, erősítsék, és ne közömbösítsék vagy rombolják egymás hatásait. Lényeges az is, hogy közvetve-közvetlenül *a társadalmi célok irányába* hassanak (Nem lehet pl. egy szakkör, egy osztály feladata sem öncélú).

A feladatokat azonban csak *cselekvések* segítségével lehet megvalósítani. Cselekvés és tevékenység közé nem szabad egyenlőséjelet tenni. A cselekvés olyan emberi megnyilvánulás, amelynek hatására

- az embernek és környezetének viszonya,
- vagy maga a környezet megváltozik.

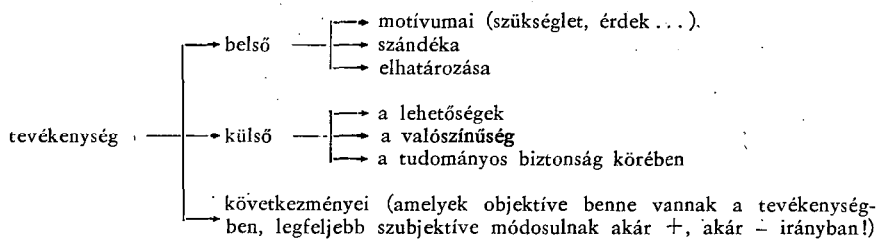
Nem cselekvés tehát a szervezet különböző belső folyamata (pl. szívdobogás), de cselekvés a beszéd, mert még legrosszabb esetében is a levegő mozgását idézi elő a környezetben.

Az élet lényegét *közvetlen gyakorlati cselekvéseink* teremtik meg. Ezt teljesíti mindenki, aki Jevtusenko szavaival „a dolgát teszi”: gyógyít, ha orvos; épít, ha mérnök; nevel, ha pedagógus. Közvetlen gyakorlati cselekvéseink nem függetlenek saját magunk és mások elméleti cselekvéseitől, ahogy gondolkodásunk három nagy „szférája”:

- a tudományos
- az esztétikai, művészeti
- és a köznapi, gyakorlati gondolkodás is szerves egységet alkot,

még akkor is, ha a kutató megoldást keres, a gyakorlat embere pedig a tudomány eredményeinek segítségével cselekszik. Szentgyörgyi Albert kutatja a rák előidézőit, az Onkológiai Intézet professzorai gyógyítják a betegeket.

A feladatok teljesítése nem szorítkozhat egyes, egymástól elszigetelt cselekvésekre, cselekvéssorokra van hozzájuk szükség. Ezek a *cselekvéssorok*, amennyiben minden elemük azonos célra irányul és összehangolt, *tevékenységekké* integrálódnak. A tevékenységek sajátos struktúrája:

Hibákhoz vezet, ha valaki nem végzi el a feladatok ráeső részét; ha saját feladatai helyett mindig másokét szeretné megoldani (pl. az ifjúság az igazgatóét vagy a nevelőtestületét, de az osztályfőnök a gyerekekét), végül az is, ha a *feladatok teljesítésének egyetemes követelményéből* valahol kifelejtik az ifjúságot. Az eredményesség mindenképp azt is követeli, hogy a diákok is teljesítsék az önneveléssel, önműveléssel, a közösségalakítással kapcsolatos feladataikat. A nyárspolgárian lázadó fiatalok jellemzője, hogy *másoktól* követelnek, *önmaguk* felelőtlenül élnek, nem alkotnak, nem nyújtanak a közösség számára semmit. Nem érzik át, hogy még saját életük, testük, képességeik is a *közösség vagyona*, teljesen, szabadon nem rendelkezhetnek felettük. (Vö. József Attila A Dunánál című versét!)

A NEVELÉSI FOLYAMATBÓL adódó feladatokat csak *tevékenységek* útján lehet megvalósítani. A tevékenység viszont azok közé a szavaink közé tartozik, amelylyel kapcsolatban több a *félreértés*, mint a megértés. Elég talán, ha csak arra utalok, hogy az utóbbi években megfogalmazódott – főleg a tanulói aktivitással kapcsolatban:

a) a tevékenységet egyesek a manipulálással azonosítják. Manipulál szavunk a latin *manus*-ból származva azt jelenti, hogy valaki kézzel, szerszámokkal kisebb műveleteket végez; bíbelődik; mesterkedik, sőt fondorkodik. A manipuláció önmagában még nem tevékenység, de lehet annak egyik összetevője, eleme.

b) Passzivitásra kényszeríti tanítványait az előadó tanár. Az előadás hallgatása ui. nem tevékenység, mondják az egykori unalmas tanárok, akik úgy látszik még nem jutottak élményhez színházban, moziban vagy épp egy kiváló előadó vagy politikai szónok előadásain.

c) A tevékenység biztosítása érdekében szükséges programozni, feladatlapokat használni. Ezek alkalmazása még nem aktivizál, sőt kialakíthatják a passzivitás újabb, sajátos formáit.

Czuczor–Fogarasi A magyar nyelv szótára (Pest, 1874), még úgy fogalmazott: tevékenység „tettekben nyilatkozó szorgalom” (VI. k. 286. l.). Eötvös József Gondolatok c. munkájában azt olvashatjuk: „Hogy tevékenységünknek sikere legyen: arra mindenekelőtt az szükséges, hogy cselekedeteink fontosságáról meg legyünk győződve”. Világos, ha egy pedagógus, egy tanuló azért tölti ki a feladatlapokat, azért készít programokat, mert ez előírás, ezt elvárják tőle: csinálni *csinál valamit*, de azt nem szabad tevékenységnek tekinteni.

Marx Károly szerint a tevékenység „a világhoz való sajátosan emberi viszony” (A tőke), amelyben az ember

- reprodukálja természeti, társadalmi környezetét,
- alkotóan átalakítja azt,
- s közben önmagát cselekvő szubjektummá (alannyá) teszi.

A tevékenység nem egyszerűen cselekedetek halmaza. A *cselekvéstől* épp az különbözteti meg, hogy magában hordozza a cselekvés előzményeit és következményeit is. Egy *cél* megvalósítására törekszik, éppen ezért *tartós*. Nincsenek pillanatnyi tevékenységeink, de lehetnek ilyen tetteink. Tevékenységünk nem lehet meggondolatlan, még akkor sem, ha tartalmában hamis („Parancsra tettem!” „Rámkényszerítették.” – hamis védekezések az esetek döntő többségében), de cselekedhetünk így is. Ha egy tevékenység mégis olyan eredményhez vezet, hogy kénytelenek vagyunk önmagunk menteni: „Én *nem ezt* akartam!”, önmagunkról, képességeinkről, erkölcsiségünkéről is mondjuk a kritikát, mert morális hozzáállással a valószínűség határai között minden tevékenység következményeit előre is meg lehet jósolni (pl., hogy a szabadság a nevelésben cinizmushoz vezet!).

A tevékenység másik kritériuma a *folyamatosság* ellene mond az ötletszerűségnek. Az ötletek jó alapot biztosíthatnak a vitákhoz, de baj, ha tevékenységek rugóivá válnak. (Mennyi pedagógiánkban az ötletszerűség? Néha maga az ötlet is meglehetősen szürke!) A tevékenységeket alkotó *cselekvések* sajátos dialektikáját kell érvényesíteni. Madách Az ember tragédiájában így ír erről: „Hiszen minden perc nem vég, s kezdet is?” (15. szín. Lucifer). Rubinstein szerint a tevékenység minden rész-cselekvése egyszerre hordja magában a cél és eszköz funkcióját. Mert minden cselekvés távoli vagy közeli célokat szolgál, de eredményeinek visszajelzésével módosíthatja az egész tevékenység lefolyását is. Ha pl. meggyőződünk, hogy egy anyagrészt nem értettek meg a tanulók, nem megbuktatni kell őket ezért, hanem Makarenkóval újra tanítani. Ezt a folyamatosságot nemcsak akkor sértjük meg, amikor az alsó tagozatból a felsőbe, a felsőből a középiskolába lép át a tanuló, de gyakran

- a tanítási órákon folyó nevelés és pl. a napközi összehangolatlanságával;
- az egyiket követő másik saját tanítási óránkon;
- az órarendben váltakozó órákon;
- az iskolán kívüli foglalkozásokon;
- kollégák helyettesítésekor stb.

Végül a tevékenység harmadik kritériuma: *a rendszeresség*. Egyik legáltalánosabb és legnagyobb problémánk, hogy az iskolákban a különböző individuális cselekvések nem alkotnak rendszert. A különböző hatások (követelmények; az egyik dicséri, amit a másik szid és fordítva: a hamis versenyszellem: én mindent másképp csinállok, mint a többi) zuhognak a tanulókra. Nem gondolunk arra, hogy forrásaik mások, de a tanuló nem válik más személyiséggé csak azért, mert más jön az órára, mással beszél, más követel most tőle.

Ennek az individualizmusnak kétségkívül egyik oka, hogy a gyakorlat számára igen sok ún. elméleti munka sem elvi eligazítást, sem gyakorlati segítséget nem nyújt. Baj azonban, hogy sokan erre hivatkozva azokat a műveket sem olvassák el, amelyek jók, hasznosak, értékesek. Ebből következik, hogy az iskolákban terjed a szakszerűtlenség, sokan sokfélét csinálnak, de ezek a nagy csinálások nem szerveződnek tevékenységeké. Újra és újra le kell szögeznünk, jelenleg *a testületi egység* megteremtése az egyik legfontosabb feladat. Ehhez a továbbképzés és a felügyelet reformja is elengedhetetlen, ti. annak is egységessé kell válnia!

A TEVÉKENYSÉGEKNEK sokféle fajtáját ismerjük. A teljesség igényével számba sem lehet venni őket. Áttekintésük mégis elengedhetetlen, mert nélkülük képtelenek vagyunk rendet teremteni.

Megkülönböztetünk a tevékenységek között:

- a) elemi és magasabb rendű tevékenységeket
- b) egyszerű és bonyolult,
- c) ösztönös; automatizált és tudatos,
- d) gépies; reprodukív és alkotó,
- e) társadalmilag hasznos; közömbös és káros, építő; romboló,
- f) tanulási; megismerő; alkotó és művészi,
- g) fizikai; szellemi; munkatevékenységeket.
- b) játékot; tanulást és munkát;
- i) orvosi; színészi; pedagógiai tevékenységeket.

Egyértelmű, hogy a fenti osztályozás különböző szempontokat érvényesít, ezért egy konkrét tevékenységet egyszerre különböző sorokból vett jelzőkkel is minősíthetünk. Egy pedagógus tevékenysége pl. lehet magasabb rendű, tudatos, alkotó, társadalmilag hasznos, de egyszerű, ösztönös, reprodukív, társadalmilag közömbös vagy káros tevékenység is. Amikor egy pedagógus munkáját értékeljük, tulajdonképpen ilyen szempontokat lehetne, kellene figyelembe vennünk. Tevékenység és tevékenység között ugyanis nem a ráfordított idő és energia tesz különbségeket, hanem *a tevékenység minősége*. És ez egy testületen belül nagyon különböző lehet éppúgy, mint bármelyik másik szakmán (orvos, tudós, mérnök, asztalos stb.) belül. A felsorolásban nem tüntettük fel, de beszélni szoktunk még: egyéni és közösségi; magán és társadalmi; élő és holt; produktív és in produktív, továbbá ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, politikai stb. tevékenységekről.

Vitatkozunk kell azonban azon, hogy a pedagógia improduktív tevékenység lenne, mert „nem hoz létre értékeket”. Ugyanezért ugyanide sorolják az orvosi munkát is. Mindkét foglalkozás *produktív tevékenységet* végez, mert az egyik legfontosabb termelőerőt, az embert termeli újjá. Az orvos azzal, hogy munkaképessé teszi, a pedagógus pedig, hogy kibontakoztatja képességeit, amelyeket közvetlenül a termelésben hasznosít. Erről írt Gáspár László egyik tanulmányában a pedagógia értéktermelő szerepéről.

A pedagógus tevékenysége lehet tehát produktív tevékenység, ez azonban csak *lehetőség*, mert nem mindig és nem szükségszerűen az. Feltétele, hogy hatására *valamennyi* tanuló kibontakoztathassa képességeit, elérhesse saját plafonját. Ebből az is következik, hogy a nevelés eredményességét sohasem a kiemelkedően tehetséges vagy gyenge tanulók jelezhetik vissza, legbiztosabb mérőeszköze: *a közösség fejlődése*.

A tevékenységnek, amely valamelyik szükséglet kielégítésének tárgyára (ez lehet személy is!) irányul, sajátos összetevői vannak:

- a célkitűzés (amit el akar érni, meg akar valósítani)
- a mérlegelés (gondolkodás, benne a motívumok harca)
- a választás (milyen úton kíván célhoz érni, mit cselekszik)
- a végrehajtás („A tevékenység mindig a tettek, cselekvések rendszerében valósul meg.”, „A tevékenység menetét azoknak a feladatoknak az objektív logikája szabja meg, amelyek megoldásában részt vesz”) (Rubinstein).

- az eredmény (amely objektíven benne van a tevékenységben). Ebből következik, hogy egy tevékenység (akár pedagógusé, akár tanulóé) éppúgy feltételezi a figyelmen alapuló megfigyelést, az ismeretekre támaszkodó gondolkodást, az emlékezet és a képzelet működtetését, mint a különböző fizikai vagy szellemi cselekvéseket, műveleteket, köztük a manipulálást is, ha szükséges. Nem elég tehát, ha azt mondjuk: „a figyelem nem tevékenység”, hozzá kell tennünk azt is „figyelem nélkül nincs tevékenység”, mert a legösszétörtebb cselekvés, az automatizált végrehajtás is megköveteli, hogy *az egészre* koncentráljunk (pl. autózézetés, helyesírás stb. Csak a rész-cselekvések automatizálódnak.)

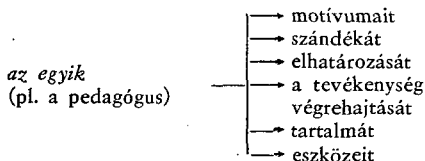
A PEDAGÓGIAI TEVÉKENYSÉGEKNEK sajátos törvényszerűségeik is vannak. Mindenekelőtt minden pedagógiai tevékenység *társadalmi tartalmakat* hordoz. Szépen ábrázolja ezt Móricz Zsigmond a Légy jó mindhalálig c. regényében, amikor Misi kitor: „ÉN nem akarok felnőtt lenni!” Nem szeretnék a debreceni testület tagjaihoz hasonlóvá válni. A pedagógus ui. nem szavaival ad példát (legfeljebb stilszintikait, logikait), hanem tevékenységével.

Sajátosság az is, hogy a pedagógiai tevékenység mindig *személyekre, közösségekre irányul*. Ebből az egyetlen sajátosságból a problémák sorozata fakad:

1. Ha a tevékenység valamilyen *tárgyra* irányul → a tárgy a maga természete szerint *közvetlenül reagál* a tevékenységre (szándék szerint alakul),

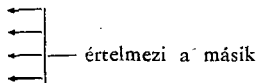
Ha a tevékenység *emberre, közösségekre* irányul → az emberek a maguk természete szerint *közvetve reagálnak*.

2. Gyakorlatilag ez azt is jelenti, hogy a másik emberre az egyik tevékenysége nem önmagában hat. Közbeiktatódik *az értelmezési tartomány*.

előzetes ismeretei, tapasztalatai
 előző hasonló tevékenységek következményei
 személyisége alapján

motivumai
 szándékai
 elhatározásai
 saját tevékenysége
 szűrésével

Az értelmezés olyan jelentést és tartalmat is tulajdoníthat a tevékenységnek, amely eredetileg nincs is benne. Pl. egy mozgalmi akciót hasznosnak tart, mert azt akarta, hogy hasznos legyen, csak éppen kihagyta belőle a tevékenység kritériumait. Kihagyta, de belegendolta. Gyakran tapasztaljuk, hogy tevékenységek kudarcba fulladnak, mert tervezésükkor, megszervezésükkor a szervező evidensnek tartott olyan dolgokat, amelyek a megvalósítók számára nem voltak azok. Az iskolában remek visszajelzései ennek a hibának, ha a tanulóktól ilyeneket hallunk: „Azt hittem, ... Azt tetszett mondani, ... Én úgy értettem, ...” Ugyanebből fakad, hogy a közösség tagjait *azonos batások* érik, a valóságban azonban ezek igen differenciáltan hatnak a közösség egyes tagjaira.

Szépirodalmi művekből, de az életből is gazdag csokrot lehetne gyűjteni olyan konfliktusokból, amelyek azonos tevékenység különböző értelmezéséből keletkeztek (pl. Darvas József Zrínyi drámája; A térképen nem található helyi urai és az író). Külön kell szólnunk azonban arról, hogy a pedagógiai tevékenység emberi, ezért sajátossága, hogy

3. segítségével *mások tudatos megtévesztésére is törekedhet valaki*. A pedagógiában szélsőséges esetei ritkák, azok inkább más relációkra (udvarlás, hódítás, hízelgés stb.) jellemzőek. Nem ismeretlenek azonban az iskolákban sem a konform cselekvések, pl.:

- egyes pedagógusok három órátípust alakítanak ki. Az egyiket alkalmazzák, ha maguk vannak az órán; a másikat, ha benn van az igazgató; a harmadik a felügyelőknak szól.
- Néha a bemutató tanításokra szerepszerűen „betanítják” a gyerekeket. Mindkét tevékenység: rombol.
- Nem ismeretlen az elvtelen hízelgés sem, pl. az igazgatókkal szemben. A legjobb eszköz az igazgatók megtévesztésére, biztos hibák forrásává válik a vezetésben.
- Sajnos, néha előfordul, hogy azzal készítjük ösztönöskére a gyerekeket: ha megmondják, semmi bajotok nem lesz. Utána bánhatják, hogy hittek szavainknak.
- A pedagógiai sajtó már többször foglalkozott a kettős minősítésekkel. Egyes iskolák égi magasztalják a rosszat, ha így reményt szerezhetnek, hogy elviszik tőlük.
- Legkárosabb formája, ha egyáltalán vannak fokozatai, ha a pedagógus különböző tevékenységei diszharmonióban vannak. Mást tanít, és mást csinál a gyakorlatban.

4. A pedagógiai tevékenységet hagyományosan *tanórai és tanításon kívüli tevékenységre* szokták felosztani. Gyakori, hogy a kettő között elmosódik a határ, pl. egy osztályfőnöki órát alig lehet megkülönböztetni az őrsi gyűlésektől. A különböző tevékenységeknek egymással kell a folyamatosságot (egyik őrsi ülés-másik; egyik osztályfőnöki óra-másik) megteremteniük, egymás között csak összehangoltnak, rendezettnak kell lenniük.

5. A pedagógiai tevékenység jellemzője, hogy *különböző személyek önálló tevékenységeinek rendszereként* jön létre. Ezért fontos a pedagógiában a koordináció.

Ha ez elmarad, csak a bonyolultság marad meg, a cél viszont elsikkad. A koordinálás fontos tényezői az *osztályfőnökök*, akiknek az iskola kisebb közösségeit (az osztályokat, a bennük tanító pedagógusokat és a gyerekeket) kellene vezetniük. Ma ez még nem jellemző, a legtöbb osztályfőnök elkülönülten, individualistán teljesíti feladatait. Nem is mer gondolni arra, hogy:

- neki kellene összehangolnia az osztályban tanító pedagógusok munkáját, munkamódszerét,
- kapcsolatot teremtenie a tanuló- és a nevelőközösség között,
- megszerveznie az ifjúság közösségi életét,
- egységet teremtenie a tanulók minőségében, értéklésében.

Abból, hogy különböző tevékenységek hatnak az iskolában, szükségszerűen következik, hogy ezek nem mindig esnek egy irányba. A különböző tevékenységek *erősíthetik*, de *közömbösíthetik* és *gyengíthetik* egymást éppúgy, ahogy egy tevékenységben belül is hasonló szerepet tölthetnek be a részcselekvések. Elég, ha egy lelkes ünnepi beszéd alatt az egyik pedagógus ajkán lekicsinylő fintor jelenik meg, már is lerombolhatta annak pozitív hatását. Ahogy egy igazgatói intézkedést a tanárok a gyerekek tudomására hoznak, már pozitív vagy negatív irányban befolyásolják a tevékenység egész menetét. Ha a tanulókkal szemben *egyéni* követelményeket támasztanak a nevelőtestület tagjai:

- az egyik órán megpisszenniük sem szabad,
- a másikon szabadon nyüzsöghetnek,
- az egyiken szövegszerűen követelik tőlük a tankönyv reprodukálását, a másikon a téma önálló kifejtését kívánják,

- ha mindenki csak a saját feladatait tartja fontosaknak, akkor a tevékenységek eltorzulnak, nem szolgálhatják eredményesen társadalmi céljaikat.

6. Végül a pedagógiában nem egyedül a pedagógusnak kell tevékenykednie. Saját ellenmondással saját tevékenységének háttérbe szorításával *a tanulókat kell tevékenykedtetnie*. Ehhez mindenekelőtt a modelláló modellált kölcsönhatását kell felhasználnia, mert

- ha saját tevékenysége rendezett, *imponál* tanítványainak,
- tevékenységével ad *példát, mintát* nekik,
- ezzel szemben, ha sokfélebe belekezd, de semmit sem visz végbe tökéletesen; ha kapkod,
- ha tetteit nem fűzi a tevékenység egészébe az, hogy minden új cselekedete következménye az előzőnek, illetve előzménye a következőnek,

akkor ő is, tanítványai is csak nyüzsögnek, nem igazi tevékenységet fejtenek ki. A tanulók tevékenykedtetésére is érvényes, hogy nem szabad azt a manipulálásokra leszűkíteni. A gyerekeknek meg kell tanulniuk a kitarító, vasszorgalmat igénylő, rendszeres *szellemi tevékenységet* is, hiszen a XX. század végére még a termelő munka legjellemzőbb formája is a tervezés, a gondolkodás és az irányítás lesz.

Tekintsük át még egyszer a tevékenységre vonatkozó ismereteinket!

a szükségletek a feladatok	arra készítetik az embereket, hogy kielégítsük, megoldásuk érdekében csináljanak valamit	szándék
szándékukkal	egyidejűleg megjelenik előttük a célképzet vagy a céltudat	célok
céljaikat	azonban különböző módon lehetséges elérniük, megvalósítaniuk	dilemma
a lehetőségek	közül ki kell választaniuk egyet	elhatározás
Elhatározásuk	eldönti, hogy ne általában cselekedjenek, hanem egy meghatározott tettet hajtsanak végre	cselekvés
A cselekvés	segítségével azonban csak egyszerű feladatok oldhatók meg. Ha bonyolultabb a feladat szükségük van	a cselekvések sorára
Ha a cselekvések sora	egy célra irányul, folyamatos és rendszerezett, közös nevük	tevékenység
Ha a tevékenység	saját vagy mások tevékenységeinek közös célt szolgáló rendszerébe illeszkedik, bekapcsolódik valamilyen (pl. termelési, alkotási vagy pedagógiai)	folyamatba

Jegyzet: A Módszertani Közleményekben a pályalelektani sorozat eddig megjelent tanulmányai:

- A pedagógus és a társadalom 1972: 5;
- A pedagógus munkája 1973: 3;
- A pedagógiai pálya presztízse 1974: 2;
- Az iskola és a pedagógus tevékenységei 1974: 3;
- Tudatosság és spontaneitás a nevelésben 1974: 1;
- A pedagógiai hatás titkai 1973: 1;
- Szituáció és nevelés 1973: 4;
- Nevelésünk alanya és tárgya: az ifjúság 1973: 2;
- A szocialista tanár-diák viszony 1973: 5.

